

בארות המים

בכל מערבין

נתנו בכלכלה ותלאו באילן אפילו למעלה מעשרה טפחים עירובו עירוב דברי רבי וחכמים אומרים כל מקום שאסור ליטלו אין עירובו עירוב וחכמים אומרים אהייה אילימא אסיפא לימא קסברי רבנן צדדין אסורין - כתב רש"י ללא גרסינן צדצרי רבי ואסור ליטלו, דא"כ אמאי דייקין רק מרבנן צדדין אסורין, אולם הראשונים כתבו דהכי גרסינן בכל הספרים (וכן מצוה מתוס' ע"ד ה"ה רבי) ורבינו נסים גאון ורבינו חננאל [הוצא גם ברש"א ובריטב"א ובמאירי ובר"ן] ביארו דקושית הגמ' מהא דאמרי חכמים דמהאי טעמא אין עירובו עירוב, דאלמא אף צבין השמשות אסור ליטלו, ועיקר קושית הגמ' מהא דצדדין אסורין אף צבין השמשות, דאף אי אסרינן צדדים מ"מ צבין השמשות יש להתיר צדדים אף אי גזרו על השצות צבין השמשות [והאחרו] (יעוין ציד דוד וצקן אורה ועוד) תמהו צזה מסוגיא דשצת (קנה א) ואכמ"ל].

ורבינו נסים גאון ורבינו חננאל (לפנינו) כתבו כן מכח קושיא אחריתי, דהרי צאמת מסקינן שצת (קנה א) דצדדין אסורין וא"כ מאי מתמהינן הכא לימא קסברי רבנן צדדים אסורין, ולהכי פי' דעיקר קושית הגמ' אהא דמוכח מרבנן דאף צבין השמשות צדדין אסורין, אלא דכתבו הראשונים דממילא מיושצת נמי קושית רש"י אמאי לא פרכי הכי אדרצי"ב.

ביאור תירוץ רנ"ג והר"ח - בעיקר ביאור תירוץ הראשונים, דאף אי צדדים אסורין ואף אי גזרו על השצות צבין השמשות, מ"מ צבין השמשות לא גזרו על הצדדים, לכאורה נראה

^א עוד תי' התוס' רי"ד והריטב"א דניחא ליה למיפרך מרבנן דרביס ניהו, ועוד הוסיף הריטב"א דכיון דעל מימרא דרבנן דייקין נקטינן לרבנן בלחוד יעו"ש, וכבר תמה הגאון יעקב דמ"מ אי גרסינן ליה גם בדברי צ"ב שינויא דגמ' דרבנן ארישא, דמ"מ מרבי שמעינן דצדדים אסורין, ומרבנן לא שמעינן איפכא.

דהוא כהא דתנן (שבת לד א) ספק חשכה ספק אינה חשכה אין מעשרין את הודאי אבל מעשרין את הדמאי, דאף דסברי חכמים דגזרו על השבות בין השמשות ואין מעשרין את הודאי, מ"מ מעשרין את הדמאי, דהך הוי שבות קל, וה"כ אף אי דדין דאילן אסורין, מ"מ הוי שבות קל וזוה מודים חכמים דלא גזרו בין השמשות.

ובביאור הדברים יש לומר, דהא אמרי' בסמוך דבתוך שלושה מותר ליטלו, וכדתנן לקמן (טו ב) ופירשו רש"י והראשונים משום דארעא סמיכתא הוא, ולכאוי' ז"ב דהא טעם הגזירה דאין משתמשין באילן משום שמא יתלוש, וא"כ אף באין גזרה שלושה ראוי לגזור [ואת"ל ד"ש החשש אין זה שייך להא דתוך שלושה הוי ארעא סמיכתא] וחזינן דאף דיסוד וטעם הגזירה הוי שמא יתלוש, מ"מ גדר הגזירה הוי דאין משתמשין באילן, וכיון דתוך שלושה ארעא סמיכתא הוא, לא מיקרי משתמש באילן.

ומעתה נראה לדון, דאף למ"ד דדיים אסורין, מודה דלא שייך זזה עיקר החשש וטעם הגזירה, אלא דס"ל דהשתמשות בצדדין נמי מקריא השתמשות באילן, וממילא הוי בכלל האיסור אף דלא שייך טעם הגזירה, ויש לומר דשבות כה"ג מודים חכמים דלא גזרו בין השמשות [ד"ל דביסוד הדין מודים חכמים לרבי דאין ראוי לאסור שבות בין השמשות, דספיקא דרבנן לקולא (וכדפירש רש"י לעיל לג ב טעמא דמילתא) אלא דסברי דגזרו גזירה צפנ"ע אף על בין השמשות, ולא גזרו אלא בעיקר איסורי שבות דשייך בהן עיקר טעם האיסור.

ויתכן לבאר עד"ז דינא דמעשרין את הדמאי, די ש לומר דכיון דרוצ עמי הארץ מעשרין הן היה ראוי להיות דשרי לעשר דמאי בשבת, דלא חשיב מתקן [ויש להוסיף בגדר הדברים, דיתכן דגדר איסורא דדמאי הוי איסור גזרא בעלמא, ובפרט דחזינן דמאכילין את העניים דמאי, ועוד דהרי כלפי היודע דהפירות מעושרין צפשוטו ודאי לא חיילא תקנת דמאי, וע"כ דעיקר תקנת דמאי חיילא רק כלפי הגזרא ולא בעצם החפצא, ומעתה י"ל דלא חשיב מתקן, כיון דלא הוי חלות איסור בחפצא, וליכא תיקון בחפצא] אלא דכיון דכבר גזרו דאין מעשרין בשבת, הא נמי הוי בכלל האיסור, ויעוין ברש"י (שבת טו) דביאר טעמא דמעשרין את הדמאי בין השמשות וז"ל דלא דמי למתקן דרוצ עמי הארץ מעשרין הן עכ"ל ומבואר היטב למשנ"ת (ויעוין בתו"י ורצנו פרהיה טו) והרי זה כדנתבאר בצדדים דאילן, דהוי בכלל גדר האיסור אף דלא שייך זזה טעם האיסור, וזכה"ג מודים חכמים דלא גזרו על השבות בין השמשות [ועד"ז יש לבאר נמי הא דמערבין עירובי חצירות ואכמ"ל].

רד"ה אלא ארישא קיימי רבנן דקאמר רבי נתנו באילן למטה מעשרה עירובו עירוב ואסור ליטלו ואמרי ליה רבנן אף על גב דהוא ועירובו ברשות הרבים כיון דאסור ליטלו בשבת משום אילן אסור ליטלו בין השמשות שהוא ספק ואין עירובו עירוב - הקרן אורה עמד בלשון רש"י 'הוא ועירובו ברשות הרבים' דהא האילן למטה מעשרה הוי כרמלית (ואין אינו רחב ארבעה הוי מקום פטור) ויעוין עוד בגאון יעקב.

ויעוין דק"ס דברוב הדפוסים וצכת"י הגירסא ברש"י הוא ועירובו ברשות היחיד, וכן העתיק האור זרוע (הל' עירובין סי' קלד) וכן היה לפני המהרש"ל ומהרש"א, והוא תמוה לכאור', ולהכי הגיהו המהרש"ל והמהרש"א רשות הרבים, ויעו"ש דדפוס שאלוניקי הגירסא ברש"י ברשות היחיד.

ונראה דעירוב מהדורות הוא, וצמח"ד פירש רש"י דהוי רשות היחיד, וס"ל דהא נמי הוי כחורי רשות היחיד דומיא דכלכלה, והא ללולי איסור השתמשות באילן חשיב עירוב היינו משום דרצא דהנותן עירובו יש לו ד' אמות וחשיב אף מקום שציתתו כרשות היחיד, ונהי דצפועל אסור ליטלו, אך מהני להכשר עירוב, והדברים מתאימים עם הך פי' המוצא בתוס' לעיל (ד"הוהא) בדעת רש"י, דהאזיר שכנגד הנטיה הוי רשות היחיד, ויתכן דגרסי הכי ברש"י שם², אך הריטב"א שם העתיק צ"ש רש"י דהוי כרמלית כדפירשו התוס' בדעתו ויעוין דק"ס דכן הוא דפוס שאלוניקי, והוא מהדורא אחרת, דהתם נקיט רש"י דהוי כרמלית, ולהכי הכא נמי הגיה רש"י דהוא ועירובו ברשות אחד (במקום ברשות היחיד) וכפי שהוא דפוס שאלוניקי וכנ"ל [והמעין ברש"י צמח"ד, יראה דדוכתי טובא נשזרו צ' מהדורות דרש"י כא' (ונראה דבמקום האפשר הגיה רש"י באופן דמהדורא בתרא תהא כהמשך למהדו"ק) ופעמים מהדורא אחת נדפסה על הדף ומהדורא אחרת הו' בראשונים ושאר מקורות] וכן מצינו בכ"ד ברש"י בש"ס].

² אלא דהיינו דוקא למסקנא דמוקי לה בנוף הנוטה והדר זקיף, וס"ל לרש"י דכה"ג חשיב כחורי רה"י דומיא דכלכלה, משא"כ להו"א דלא מיירי כלל בנוף הנוטה אלא דהניחו בעיקר האילן למטה מי', בזה חשיב כרמלית [ומה"ט הונח לן בריש הסוגיא (בבב) לאוקמי באילן העומד ברה"י וכרבי אף דאכתי לא ידעינן לדרבא].